

KONTRABANT NA LOŠKO-TOLMINSKI MEJI KONEC 17. STOLETJA

Ker se je kmečki živelj v 17. stol. vedno bolj »poklicno« ukvarjal tudi s trgovino na večje razdalje, je deželna oblast želela to vključiti v svoje finance oz. dohodek. Zato so začeli pobirati mitnino (nemški izraz *Mittelding* prevajajo nekateri slovensko tudi »sredstevina«) na raznih krajih. Kmetje so se skušali temu na razne načine izogniti. Kako je bilo to na Loškem?

Arhiv SR Slovenije hrani v spisih Deželnega stanovskega urada kar precej podatkov o tem. Arhivsko gradivo o nedovoljeni trgovini oz. kontrabantu na Loškem, kot so tako trgovino tedaj in še v naš čas imenovali, ob koncu 17. stoletja časovno obsega samo nekaj mesecev. Največ zveemo o največjem kontrabantarju Marku Likarju iz Poljanske doline.

Urban Marzina, pobiralec mitnine (*Einnember der Mittelding*) v poljanskem uradu, je pisal 1. decembra 1695 svojemu nadrejenemu v Ljubljani Heinrichu Matheusenu Schweigerju, višjemu prejemniku mitnine, da je v teh dneh postalo jasno, kako so loški podložniki iz hlenovrškega, žirovskega, osliškega in hotaveljskega urada to jesen na nezakonit način prodali preko deželne meje več kot 160 parov volov, od tega pa samo Marko Likar več kot 60 parov volov.¹ Gre za trgovino z voli v obeh smereh. To so počeli v »močnih oboroženih konvojih ob vriskanju in streljanju mimo svojih domov« (...*vnd zwar Markho Likher allein vber 60 paar oxen in Landt hin vnd wider aufgekhaufft, selbige mit starkher armirter Convoij mit Jauchzen vnd Schiessen nachdessen Wohnung zu den tolmeinischen Confin gebracht*). Pritoževal se je, da ne počno samo to, temveč se ukvarjajo tudi z drugo nedovoljeno trgovino. Temu pa želi narediti konec in zato se obrača na pristojno mesto. Istočasno je tudi sporočil, da je pretekli petek hotel prodati par volov loški podložnik iz Oslice, Valentin Podobnik, ne da bi plačal mitnino. Marzina ga je zatožil, da je hotel vole prodati »po osliški navadi« (*der Mittelding Gebühr den osslitschenschen gebrauch nach*). Vola so mu vzeli, podložnik pa je izjavil, da se bo pritožil pri višjem prejemniku sredstevine v Ljubljani za Kranjsko in da ne bo plačal ustrezne vsote. Marzina je pisal, da zaradi pomanjkanja sena ni mogel dlje časa imeti vola in ju je poslal zato v Ljubljano. Njegov predstojnik sedaj lahko sam svobodno odloči po svoje. Poljanski uradnik je še prosil svojega nadrejenega, naj ga obvesti, če bi kje zvedel da je kakšen tolminski kmet nosil funt usnja »mit karkheischer Woleten« (bolete). Da bi bilo vse točno, je pripisal na rob pisma, da sta vola pojedla za osem liber sena.²

Pet dni po prijavi, torej 5. decembra, je že omenjeni Schweiger pisal o teh stvareh dolgo pismo predsedniku deželnega urada (...*Herrn Ambt Praesidenten*) v Ljubljani.³ Nekateri dele pisma, ki ga je dobil od Marzine, je dobesedno prepisal, le kraj dogajanja vriskanja in streljanja je točno označil. Konvoj volov so tako gnali mimo poljanskega urada (*dass amt Pöllandt vobey*). Podobno obvestilo o prepovedani trgovini je Schweiger prejel tudi od Johanna Christoph von Flachenfedt, pobiralca sredstevine »zu Unter Prardt«. Goričani (*die Görzer*) naj bi po tej prijavi

Wolt sel gebrauc von den Mittelding's pörschere in Carin.
gung und gebirg von Carin.

Vier Tagen ist uns glaubwürdig angezeigt worden, daß die Lehrlinge
in Carinburger, Bayrischen, Schiffsen und Antwerpen Reicht wofür
Kontrollanten, Eifer zeigen, in die 2 Paar oben die Bawa Marzine
Lichter allein über die Paar oben in Carin für die wieder aufgeführt,
selbige mit Nachhinein, und für die oben die oben die oben die
Wohnung zu den Völk. (Nicht) gebraucht, folgendermaßen die oben die
Kontrabandieren (Nicht) geführt, daß die oben die oben die oben die
abrichtfertige gezeig. (Nicht) die oben die oben die oben die
worden, daß die oben die oben die oben die oben die oben die
wissen (Nicht) führen die oben die oben die oben die oben die
ist, daß (Nicht) ist es ganz gezeig. (Nicht) die oben die oben die
geben die oben die oben die oben die oben die oben die

Ein Tagangman Freitag hat ein Paar oben die oben die oben die
Lehrlinge in Schiffsen Reicht (Nicht) den Völk. (Nicht) wofür
den (Nicht) geführt, folgendermaßen die oben die oben die oben die
gezeig. (Nicht) die oben die oben die oben die oben die oben die
zu den (Nicht) führen wollen, daß (Nicht) führen die oben die oben die
wofür gezeig. (Nicht) die oben die oben die oben die oben die oben die
wofür (Nicht) führen die oben die oben die oben die oben die oben die
Lehrlinge, infolgedessen wegen Mangel der (Nicht) die oben die oben die
oben, daß (Nicht) ist selbige die oben die oben die oben die oben die

• Prva stran prijave pobiralca sredstvevine (Mittelding) Urbana Marzine iz Poljan o kontrabantu
v Poljanski dolini z dne 1. decembra 1695

v velikem številu, kar v kolonah (*in denen geraiten*) gonili vole, kupljene pri kranjskih podložnikih, mimo njegovega urada. Ne gre samo za to, da ne plačajo ustrezne pristojbine, temveč tudi to počno »z nejasnim vriskanjem ob močnem oboroženem spremstvu (... *mit vnbestimben geschraj vnd Jauchzen, auch starkh armirter Manschafft*).« Obnašajo se predrzno in odgovarjajo, da se niso dolžni ravnati po v deželi objavljenem patentu. Ta patent zavračajo zlasti loški podložniki. Schweiger je zato predlagal, naj bi o tem razpravljali poseben odbor v okviru dežele, ki bi potem tudi to objavil. Posebej je potrebno narediti kotvrsten red med loškimi podložniki. Očitno ni bilo v železniškem uradu nič bolje kot v Poljanah, zato se je pritožil Schweiger, da so enake težave v Selški dolini. Loški podložniki se norčujejo iz pobiralcev mitnine in uveljavljajo svojo voljo »*per pessima narrata*«. Od kod je imel te podatke Schweiger v Ljubljani, ni razvidno. V svojem pismu ni omenjal le trgovine z voli, temveč tudi z drugo klavno živino (... *vnd andern Schlachtvieh*). Pri zatrtju tega kontrabanta bi morali pomagati tudi Goričani, ki pa imajo od tega seveda svojo korist. Pomagali bi lahko Goričani s svojo »... *görzerische Caualieri*«. Podložniki bi morali spoznati, da oblast misli resno in da je taka trgovina nevarna tudi za življenje (... *auch an Leib vnd leben drönlich seindt*). Drugo zdravilo za to pa bi bil strog patent, ki bi vseboval zelo strogo kaznovanje takih prestopnikov (*wan man denen gesambten Creinerischen in denen geraiten Bewahthen vnterthanen, Pöenfällig durch ein scharffes Patent anbeuelchen wolte*). Povratnike pa bi še bolj strogo kaznovali.

Da pa so loški podložniki tako predrzni, pa je vzrok tudi v tem, ker je na njihovi strani loški glavar (*von ihren Hauptman vnter der Hand fomentiert worden*). Schweiger je nadalje tudi sporočil o zaplenjenih dveh volih Valentina Podobnika, ki je sin osliškega pooblaščenca (*gwalthrager*). Marzinov oglednik na konju je povedal v Ljubljani, da je loški glavar priprl oz. ujel tega prodajalca volov, da bi plačal kupni šiling (*Kauffschilling*), da bi tako omejil tihotapljenje. V Ljubljani so tudi zvedeli, da loški glavar zagovarja pravico, da je pri njem prva stopnja sojenja za tihotapske zadeve. Na hrbtno stran tega dolgega pisma je verjetno pisar zapisal na tedanji običajen način, kaj je bistvo vsebine in kaj se bo ukrenilo. V Ljubljani bo v kratkem konferenca o teh stvareh (*Konferenz*). Nanj naj pride loški glavar iz Škofje Loke (*Bischoffflakh*). Prejemniku sredstevine Urbanu Marzini v Poljanah naj se uradno sporoči, kaj so se dogovorili na konferenci. Sporoči naj se mu tudi, da so bili zaplenjeni Podobnikovi voli v Ljubljani uradno ocenjeni in prodani mesarjem, denar pa namenjen za jezdne in druge stroške (*die per contrabando genomben oxen den Fleischhakhern auff vorhörige Schazung zu verkauften und zuverreiten*).⁴

Deželni odbor se je sestal 7. decembra 1695 v Ljubljani. Zapisnika konference nisem videl, pač pa je v konceptih nekaj pisem iz tega dne, iz česar lahko sklepamo, kaj so sklenili. Krajše pismo je bilo naslovljeno na tihotapca živine Marka Likarja. Poklicali so ga v Ljubljani. Pride naj čimprej po prejetju pisma. V Ljubljani lahko pričakuje nadaljnje odločitve (*des weitern beschaidts erwarterst*) in se tako prepusti njihovi obravnavi.⁵ Drugo pismo so pisali višjemu prejemniku sredstevine Schweigerju. Zvemo, da je bilo obravnavano tihotapljenje na splošno, posebej pa še vprašanje Marka Likarja in Valentina Podobnika. Povabili pa bodo na konferenco loškega glavarja Johanna Christopha Mandlna.⁶ Deželni predsednik je poslal pošto ta dan še na razne kraje na Kranjskem in Primorskem mitničarjem in drugim (*Mitteldingseinnember*). Vabil jih je na posebno konferenco o tihotapljenju v Ljubljano. Tudi v Poljane je sporočil, da je zvedel, da »*per contrabando*« tovorijo iz Goriškega in Vipavskega čez Črni vrh veliko tovorov vina (*allerhandt wein*) brez

potrebnih potrdil (*keine Bolleten*) in ga potem tudi na črno prodajajo. Deželni predsednik zato zahteva od Marzine natančne preglede vseh tovornikov in potnikov in zahteva ustrezna potrdila že kar sedaj, čeprav bodo dokončno uporabo bolet striktno izvajali od 1. februarja 1696 dalje.⁷ Iz ostale korespondence zvemo, da so v obratni smeri kot živino tihotapili vse do Zagreba na veliko zlato, srebro, svilene izdelke ter navadno in boljše blago.⁸

Čez mesec dni, to je 7. januarja 1696, je predsednik deželnega odbora pisal Urbanu Marzini v Poljane.⁹ Seznanil ga je z več stvarmi. Sporočil mu je, da je dobil njegovo prijavo zoper kontrabant v Poljanski dolini in da je ukrepal proti Marku Likarju. Na določenih mestih je ponovno dobesedno prepisal, kaj je pisal Marzina v Ljubljano. Sporoča mu tudi, da so Likarja zaprli na deželnem glavarstvu ter ga zasliševali zaradi kontrabanta volov. Likar ni priznal vsega, česar je bil obtožen (... *althero ex offio citiert, disem nach auch in Arrest auff die Landts Hauptmanschaft genomben worden, anbeij aber beij der in sachen beschehenen examination des Jenigen, so er beschuldiget worden, nicht geständig*). Zato ukazuje Marzini, naj čimprej je mogoče, pošlje dodatnih dokazov za Likarjeve prestopke.

Kdaj so Likarja zaprli v Ljubljani, ni čisto jasno. Verjetno so ga v začetku decembra 1695. Ohranjena je njegova nedatirana prošnja na predsednika deželnega odbora v Ljubljani, naj že nekaj ukrene: ali naj ga izpusti iz zapore, ker je nedolžen, ali pa naj začne postopek. Likar je prepričan, da bo dokazal svojo nedolžnost. V prošnji pa Likar piše, da je že tretji teden v zaporu deželnega glavarstva.¹⁰ Iz te navedbe lahko sklepamo, da je pisal okoli Božiča oz. Novega leta 1695. Pritoževal, se je, češ v kako nemogočih razmerah sedaj živi v zaporu (*weder dieses langidürigen schweren Arrest in welichen ich mich zusehen, unsässlich befinde, gegen disen meinen anerbieten...*).

Ohranila sta se dva zapisnika Likarjevih izjav o njegovem tihotapljenju. Vsak obsega eno stran zapisa. Izjava dne 7. januarja 1696 ima enajst točk in nekaj obrobnihih pripomb.¹¹ Dne 20. januarja istega leta je izjava nekoliko drugačna in ima le šest točk. Izjavi se nekoliko razlikujeta, kar je zapisal tudi pisar, vendar ne veliko. Očitno je Likar želel svojo krivdo čimbolj omiliti. Prvič, tj. 7. januarja, je povedal:

Doma je bil eno miljo proč oz. višje od poljanskega urada. Zapisani so v uvodu vsi njegovi grehi, ki jih naj bi bil storil kot kontrabantar živine. Potem pa slede točke:

»1. O prepovedi tihotapljenja živine je nekaj slišal o sv. Jakobu, vendar mu ni bilo vse jasno.

2. Pomladi naj bi bil imel štiri vole, ki pa jih zaradi pomanjkanja krme ni mogel obdržati celo leto.

3. Od Anžeta Bogataja (*Hansche Wagatheij*) je kupil štiri vole.

4. V Žetini (*Schittein*) je kupil dva vola, ki pa ju je dal v rejo (*auf die Zucht gegeben*).

5. Nadalje je kupil od neke vdove dva vola.

6. Na Tolminskem je kupil in zopet prodal sedem parov ovac.

7. Pri Idriji je kupil dva vola za svoje kmetovanje.

8. »*Von den Kokher*« je kupil dva bikca.

9. Primožu Bajtu (*Primosen Waidt*) je prodal osem volov.

10. V Idriji je prodal dve kravi in enega vola.

11. Primožu Bajtu je prodal še nekaj parov volov.«

Pisar je spodaj zapisal, da Likar ni hotel vsega povedati, zato so povabili na naslednje zaslišanje še Marzino iz Poljan. Likarja pa so spet zaprli na deželnem glavarstvu do naslednjega zasliševanja. Pripisano je tudi, da je bil dekret, s katerim

je bilo loškim podložnikom dovoljeno kupovati vole za svoje, hišne potrebe brez plačevanja pristojbine (*Mittelding*), ukinjen leta 1693.

Glede Likarja je vredno omeniti še to, da je pisar v dveh kolonah sešteval ob robu lista število volov in da se mu ne ujemata. Enkrat je naštel 15, drugič pa 16 volov.

Drugo zasliševanje je bilo, kot smo že omenili, 20. januarja v prisotnosti Urbana Marzina iz Poljan. Povedal je Likar takole:¹²

»1. Razen treh volov ni ničesar prodal na Tolminsko.

2. V Žetini kupljena vola naj bi prodal na Tolminsko. Ta točka se ne ujema s prvim zaslišanjem številka 4.

3. »*Von den Knokher*« je kupil dva bikca za popolibrata.

4. Dva vola naj bi dal svojemu bratu na Tolminsko, za katera je na prvem zaslišanju izjavil, da ju je kupil za svojega brata.

5. Primožu Bajtu je prodal osem volov, kot je prvokrat povedal. Dva od teh je najprej kupil od Primža Bajta in ju je potem nazaj prodal. Kar je prodal Bajtu, naj ne bi bilo prodajanje iz dežele, saj ne ve, kam je Bajt vole odgnal, potem ko jih je pri njem kupil.

6. Nekemu na Tolminskem je prodal par volov, za katera je prejel dva petaka (*finffer*).«

S tem zapisom se končajo vsi podatki o Marku Likarju v spisih Deželnega stanovskega urada. Poizkušal sem o njem dobiti podatke v matičnih knjigah župnije Poljane, kamor je Likar tedaj gotovo spadal. Zaradi načina vodenja matičnih knjig, brez redne navedbe kraja oz. podružnice in brez hišne številke (te uvedejo v Avstriji šele leta 1770!), ga ni mogoče identificirati. Verjetno je prejel precej visoko kazen, saj je bil premožen, če je lahko v enem letu nakupil in zopet prodal več deset volov. Tudi sam zapis zasliševanja z načinom pisanja kaže, da z drugim zasliševanjem še ni bilo vse končano. Kjer so dvomili v njegove izjave, pišejo pogojnik – naj bi, drugod pa naveden trdilni stavek.

S pravnega vidika bi bilo vredno ugotoviti, kaj je pomenilo pred tri sto leti »osliški način trgovanja z živino« (*der Mittelding Gebühr den osslitschenschen gebrauch nach*). Ali je bil to res kakšen poseben način, ali pa je to le drug zafrkljiv izraz za kontrabant? Če bi še na drugih mestih oz. krajih našli podoben način izražanja, bi se s primerjavo laže zamišljali, kakšna je bila ta trgovina.

Še veliko je vprašanj, ki jih bi bilo moč ob tem postaviti. Več je vprašanj kot odgovorov. Pa to ni bil niti naš namen s tem zapisom. O načinu trgovine s posebnimi potrdili, boletami, je bilo že marsikaj napisanega. Nekaj pa bi vseeno omenili glede na prijavo prepovedanega dejanja in izjav pred sodniki. Verjetno je Marzina pretiraval s svojo prijavo. Glede na njegovo službo je to razumljivo, ne pa opravičljivo. Še bolj pa je zmanjševal svojo krivdo Likar. To dokazuje, da po eni strani različno navajata število kupljenih in prodanih volov, po drugi strani pa vem po pripovedovanju kmeta pod Blegošem pred dobrimi desetimi leti, da je samo v enem letu v stari Jugoslaviji prodal na italijansko stran več kot sto govedi. Pa ne legalno, vse je šlo »per contrabando«.

Opombe

¹ Vsi podatki so vzeti iz Arhiva SR Slovenije, fond Stanovski arhiv I. 311 b/553. Opomba 1 se nanaša na paginirano stran 1825. Vse nadaljnje opombe se nanašajo na isti fascikel, navajam samo njegove strani. – ² str. 1826. – ³ str. 1852–1853. – ⁴ str. 1858. Tekst na hrbtni strani je isti kot op. 3. – ⁵ str. 1909. – ⁶ str. 1905. – ⁷ str. 1881. – ⁸ str. 1883. – ⁹ str. 1905. – ¹⁰ str. 2055–2056. – ¹¹ str. 1997. – ¹² str. 1999.

Zusammenfassung

Der Autor stieß im Archiv der SR Slowenien im Fonds Ständearchiv auf einen starkentwickelten bäuerlich-ländlichen Viehhandel, den man in der zweiten Hälfte des 17. Jh. als ungesetzlich zu verfolgen begann. Nach den Angaben des Mitteldingeinsammlers Urban Marzina im Amt von Poljane sollen die Hörigen von Loka nur im Herbst 1695 mehr als 160 Paar Ochsen über die Landesgrenze Loka-Tolmin gebracht haben. Der Landesausschuß stellte ähnliche Rechtswidrigkeiten auch in anderen Ortschaften fest und trat entschieden gegen diesen ungesetzlichen Handel auf. Der ärgste Schmuggler Marko Likar aus dem oberen Teil des Poljane-Tales war längere Zeit wegen umfangreichen organisierten Schmuggels in Ljubljana eingesperrt. Aus zwei erhaltenen Verhörprotokollen in Ljubljana läßt sich nur ein Teil dieser Organisiertheit und der Handelsumfang erkennen. Statt den ihm vorgeworfenen 60 Paar Ochsen, die Likar über die Grenze geschafft haben soll, waren seiner Aussage nach lediglich 15 oder 16 Ochsen. Wie Likars Angelegenheit gelöst wurde, läßt sich in Ljubljana nicht feststellen, weil darüber kein Archivmaterial erhalten ist. Dem kleineren Schmuggler Valentin Podobnik aus Oselica wurde hingegen das geschmuggelte Ochsenpaar einfach weggenommen, amtlich in Ljubljana abgeschätzt und den Fleischern verkauft. Der Erlös dieses Verkaufes wurde aber für die Prozeßkosten verwendet.